

A Tácművészet folyóiratban megjelent kritika A Schmürz című előadásunkról

Barabás Hunor és Törteli Nadin

SCHMÜRZ – A MINDENT KITÖLTŐ, VÉGTELENÍTETT, ARC NÉLKÜLI SZÜRKESEG

Györfi Csaba/Boros Csaba: A Schmürz (fizikai színházi örület Boris Vian Birodalomépítők, avagy a Schmürz című drámája alapján), Nagyvárad Táncegyüttes, 2023. szeptember 27., XII. Egri Stúdiószínházi Táncfesztivál, Eger, Gárdonyi Géza Színház

EGY TÁNC SZÍNHÁZI ELŐADÁS SZÁMÁRA KIVÁLÓ TÉMAVÁLASZTÁS A MENEKÜLÉS, HISZEN A DINAMIKÁJA FOLYTONOS MOZGÁSBAN KÉPES TARTANI A SZÍNPADI JELENLÉTET, AZ ERŐTELJESSÉGE PEDIG FENNTARTJA A FESZÜLTSEGET MIND A TÁNCOSOKBAN, MIND A NÉZŐKBEN. A NAGYVÁRADI SZIGLIGETI SZÍNHÁZ TÁNCGYÜTTÉSE IGEN JÓ ÉRZÉKEL EZT AZ UNIVERZÁLIS METAFORÁT KÖZÉPPONTBA HELYEZŐ DRÁMÁT, BORIS VIAN BIRODALOMÉPÍTŐK, AVAGY A SCHMÜRZ CÍMŰ MŰVÉT VÁLASZTOTTA DARABJA FORRÁSÁNAK, AMELYNEK MAGYARORSZÁGI BEMUTATÓJÁRA A 12. EGRI STÚDIÓSZÍNHÁZI TÁNCFESZTIVÁL NYITÓNAPJÁN KERÜLT SOR GYÖRFI CSABA RENDEZÉSÉBEN, AKI A DARAB KOREOGRÁFUSA IS VOLT. | Szöveg: Kusper Judit Fotó: Vigh László Miklós

Mivel olyan táncszínházi produkcióról beszélünk, amelynek drámai, azaz alapvetően narratív alapja van, nem tudunk eltekinteni attól, hogy a tánc- és mozdulatművészet eszközei egyszerre mind egy történetet is elmesélnek viszonylag jól körülhatárolható szűzsével, szereplőkkel, és amelyhez a tér, a mozgás (természetesen elsősorban a tánc), a zene mind-mind képi-performatív értelmezési lehetőséget kínál. A darab befogadása és így interpretációja már jóval a megtekintés előtt elkezdődik, hiszen a programfüzetet olvasva, az előadásra készülődve óhatatlanul, vagy talán szükségszerűen is felvetődik a kérdés, hogy ki vagy mi is az a Schmürz. A színházterem bejárata előtt várakozó közönség próbálta előzetes jelentéssel felruházni a hétköznapi nyelvhasználatban szokatlan kifejezést, a rendező tehát jó

érzéssel választotta ezt, a már címében is rejtélyt hordozó darabot, amelyhez hozzáadódik a szavak hiányából fakadó emblematikusság, utalásjelleg, az erőteljes metaforikusság. A programfüzet szerint „mindannyiunkban ott lapul egy altelegő, aki megszemélyesíti elnyomott vágyainkat, tetteinket, amelyekre nem vagyunk büszkék, és az elfojtott lelkiismeretünket is. Ez a valami mindig ott van velünk, még azelőtt is, hogy mi megélnénk, átélhénk egy-egy pillanatot. Ez a valami – vagy inkább valaki – ő, a Schmürz.”

Ebből kiindulva egy az elfojtott érzelmeket, traumákat megtestesítő, allegorikus alakra számíthatunk, ami/aki az énünkhöz tapadva kísért bennünket, magában hordozva (talán kicsit Esti Kornél-szerűen) az elszalasztott lehetőségeket.

A táncfestiválnak otthont adó Gárdonyi Géza Színház kamaratermében építette fel a társulát – Cristina Brateanu díszlettervező munkája alapján – a modális színpadot, amely a játéktér (és így az életér) méretét is kijelölte.

E térbe közik be egy különös, pókszerű figura, egy tetőtől talpig szürkébe öltözött, széles mozdulatokkal mozgó szörny, a Schmürz. Történi Nadin kiváló megformálásának köszönhetően olyan amorf alak jelenik meg a színpadon, aki a maga némaságában, kimerültségében, lassúságában rögtön uralmi tudja a teret, bárhol is van.

A jól át gondolt jelmezben minden mozdulat és részlet továbbgondoltságot kelt: a Schmürz végtagjai rendkívül hosszúak, a karjai csáposzerűek, és ami a hozzá kapcsolódó szorongást fokozza: nincs arca, pontosabban csak a végtelenített szürkeség folytatódik a szem nélkül, szájjal nélküli fején. Mégis úgy érezzük, mintha a kinézet lekergő mozdulatokkal közeledés, a tér szinte minden zugába befolyó Schmürz folyton minket figyelne és állandóan követe. Még nem tudjuk, ki ő, csupán az előzetes ismeretünk alapján kreáljuk meg a jelentést, amelyben egyelőre az én elfojtott öklája, vagy – a szó hangzási alapján a német Schmerz

Történi Nadin

szóra asszociálva – fájdalom jelenik meg. Érdemes megfigyelni a szó hangszimbolikáját is, hiszen egy szavak nélküli színpadi produkció esetén a kevés szó, így például a darab címének még hangsúlyosabb a jelentése. A misszanthróp-törődésnek köszönhetően eleve valamiféle nyugtalanság, kényelmetlenség fogalmazódik meg, ehhez hozzátapcsolódik az új hang zártsgága. Próbáink csak kejeini akir a fenti, ohatatlanul az asszociációs képhez tolvál Schmerzoval együtt: az e hangnál az ajkérés miatt nagyobbra nyílik a száj, míg az ajkérésrekléses új kejtésekor csak egy apró rés marad nyitva, mintha a fájdalom, a Schmerzet még jobban bezárná ez az új hangos szóvilágot.

Így érezheti magát a darab nyitóképeben egy a középben elhelyezett dobogószőrű színpadteret körberohanó család, amelynek tagjai bőröndjeikkel, zárt ruházatban loholnak merev, ám kétségbeesett arccal, széles mozdulatokkal, hátra-hátra pillantva, mígnem meg nem érkezik új területre, a tér közepén elhelyezkedő szoborlakásba, ahol – a láthatatlan – falak közt beszorítva kell felépleni a későbbi életüket. Filszű mozdulatalkban és cselekedeteiben nem a fel szabadulást uralokdik, az őket körülvevő tárgyak nem kínálják számukra sem megváltást, sem újdonságot.

Az Apa (Barabás Hunor) gyekzik ugyan uralmi és össze-fogja a családot, ám már a menekülés, majd az új lakásban való kipakolás során is észrevehető, hogy valójában sem a családját, sem a teret nem tudja uralmi. Az új életük kelletkei feltehetően azonosak a névvel, amiket bőröndökben cipeltek magukkal, amelyeket hol el- és felcsereletek, hol a Szobalányra (Krupár Luca) szóztak. Az Anya (Kerekés Dalma) és a Kislány (Barkóczi Réka) ugyancsak asszociál a menekülés-hez és a boldogság halmi ígéreteleit hordozó új otthon belakáshoz, és egyikőjük sem akar tudomást venni arról, hogy más lakók is van, a teret már korábban elfoglaló Schmürz. A szürke szörny bekúszik minden zugba, elfoglalja a fotelet, a lakók pedig hol „beleúlnak” ebbe a magukkal hozott szürkeségbe, hol kényelmesen elhelyezkednek vele az asztalnál, és eltűnik, hogy szöktesse az életerüket.

Az előftás, az elhaltatás kifejezése eleve adódhat a tánc műfaji jegyeiből, ám itt a test- és mozdulatgesztuok nyelvében sem találjuk nyomát a párbeszédnek. A szereplők nem egymással, hanem egymás mellett mozdulnak, már rögtön a nyitókeletben hangulynos, hogy a családtagok az Apa után (és nem vele) futnak, ahogyan az új lakásban is (kevés, alapvetően sikertelen próbálkozástól eltekintve) mindenki a maga táncát járja. A kapcsolatok dinamikájában szűzen kibontakoznak az élet-hazugságokra épülő szerepmoდეlek is: az ibeni hőskélet idezi az Apa és az Anya figurája, ahol a családfoi szerepben tetszőleg Apa valójában a saját ürességére hívja fel a figyelmet, amelyet erőszakos mozdulatalkban lepez, és amit épp az igérenes kiválasztott jelmez, valamint a kiváló színészi játék és mimika lepez le. A hatalmaskodó, a családját elnyomó férfi mellett szükösgezően megjelenik az őt szolgáiban imádó és követő Anya, aki (jól láthatóan mozdulatalkban és cselekedeteiben is) követi az Apát mindenben. Úgy tűnik, képtelen leválni róla, az ő szolgáltsága táplálja az Apa erőszakosságát is, aki ezáltal tudja lepezni a saját hiányait. Bár a bőröndök előkérődsé menyaszonnyí ruha idekeltetését nosztalgálnak, az érzelmek pozitív megélelésének is tekintethetnek, színpadi képletek sokkal inkább a múlttól való elszakadás képtelensége, vagy éppén a (talán még a boldogság ígértét hordozó) múltban ragadás jelképeként értelmezzük, hiszen e meghittségeit imitáló jelenet mögött is ott tekerződik a Schmürz.

E füllent légből talán a Kislány és a Szobalány lenne képes kitörni, akik legálabb felismerik, hogy valami elszája előlük a levegőt és elfoglalja a helyüket. Nemcsak nézik, de látják is a magukkal cipelt árnyalakat, hiszen ők – ahogyan jelmezek

is mutatják – mások, mint a stúók, egy új generáció képvisele, ráadásul a Szobalány az egyetlen, aki kivételesen mozdulat is végez, igaz, eleinte csak a lakás terén belül lép át ajtókon. Viszont legyőzni ők sem tudják a Schmürzöt – talán azért, mert ez nem is az ő feladatuk, nem ők teremteték, csak (talán transzgenerációs) elszervezők a magukkal cipelt szürkeségnek. Az eszközeik így korlátozottak számukra csupán az e térből való kilépés kínál megoldást. 5 bár az Apa és az Anya is megpróbálja eltüntetni a ház idekeltésüket, az erőszak eszközeivel (ütök, rúgások, lövések) nem sikerülhet, hiszen talán éppen ezek a tettek teremteték és teszik egyre erősebbé.

Az egymástól egyre inkább eltávolodó, a menekülést tovább folytató család egyre kisebb térben találja magát (a felállított színpad is lassan szűkül), a Szobalány, a Kislány, majd az Anya kilépésével elvezetésével az Apa végérvényesen egyedül marad a már szinte az egész teret betöltő Schmürzrel, akinek végül át is kell adnia azt, hiszen ő maga képtelen volt kitölteni a saját terét. Az életerét végérvényesen felémészette az általa teremtetett lény, akinek le-tisztult, lassú mozdulatai eleinte ellentétben állnak a család mozgásának hektikus dinamikuságával, ám lépésről lépésre bele is iródnak a mozdulatalkba. A szők teret ellenére a Kislány és a Szobalány mozdulatai is mind szélesebbek lesznek, és bár

Barkóczi Réka, Kerekés Dalma, Barabás Hunor, Krupár Luca

nincsenek oly hosszú csápjak, mint a Schmürznek, a nyitókép körbe-körbe futásától eljutnak az egyre mélyebb és leveltebb mozgásformáig – mintha valamit megértettek volna a lény jelenéséből. A darab világából való kilépésük talán ennek is köszönhető, míg a mindvégig áldozatszerűen betöltő Anya és az őt uraló Apa mozgását inkább a képzetlenség, a durvaság uralja ott is, ahol épp a letisztultságot vagy a harmóniát várnánk.

A nyugtalanság a darab végzetével sem hagy el bennünket, a nagyvárúdi társulát kiváló játéka, az át gondolt rendezés valóban katarikus produkció, teremtetett, amelynek jelentős és üzenetfoi nehezen szabadulunk. A Schmürz alakja lassan átszőtt mindent, Történi Nadin játéka/tánc/mozdulatmóvésze a maga kifinomultságában sokáig emblemikus alakításaként határozhatja meg a kortárs táncjátékok. Különösen üdülőndős, hogy egy erőteljesen allegorikus jelentésréteget hordozó, több mint hatvan éve keletkezett dráma táncszínpadi változata nem a direkt allegorizálást tűzte ki célul, hanem hagyta működnie a teret, a narratívát és nem utolsósorban a szereplők remek alakítását, és e jelekből, valamint utalásokból a néző kifejezetten érzékeny és mely jelentésrétegeket tud kibogozni. ■